

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ

Қўлёзма ҳуқуқида
УДК: 657.6-051:636/639 (575.1)

МЕНГЛИКУЛОВ БАХТИЁР ЮСУПОВИЧ

ЧОРВАЧИЛИКДА БИОЛОГИК АКТИВЛАРНИ САҚЛАШ
ХАРАЖАТЛАРИ ҲИСОБИ, ТАННАРХ ҲИСОБЛАШ ВА АУДИТИ
МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

08.00.08 - Бухгалтерия ҳисоби, иқтисодий таҳлил ва аудит ихтисослиги бўйича иқтисодиёт
фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун
ДИССЕРТАЦИЯ

Илмий маслаҳатчи: и.ф.д., профессор Р.Д.Дусмуратов

Тошкент – 2023

М У Н Д А Р И Ж А

КИРИШ	4
I БОБ. ЧОРВАЧИЛИК ТАРМОҒИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА ТАШКИЛИЙ-УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	19
1.1-§. Миллий иқтисодиётда чорвачилик тармоғининг ўрни ва харажатлар ҳисобини ташкил этишнинг хусусиятлари.....	19
1.2-§. Чорвачиликда биологик активларни тан олиш ва ҳисобини ташкил этишнинг назарий масалалари ҳамда бошқарувнинг ахборот таъминотидаги муаммолар.....	29
1.3-§. Чорвачиликда харажатларнинг туркумланиши ҳамда бошқарув ҳисоби жараёнларининг ташкилий жиҳатлари.....	41
I боб бўйича хулоса	61
II БОБ. ЧОРВАЧИЛИКДА БИОЛОГИК АКТИВЛАРНИ САҚЛАШ ХАРАЖАТЛАРИ ҲИСОБИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	63
2.1-§. Чорвачиликда биологик активларни сақлаш харажатлари ҳисобини ташкил этишнинг хусусиятлари.....	63
2.2-§. Чорвачиликка қилинган харажатлар ва олинган маҳсулотларнинг аналитик ва синтетик ҳисобини такомиллаштириш.....	70
2.3-§. Биологик активлар ҳисобининг услубий жиҳатларини такомиллаштириш.....	83
II боб бўйича хулоса	96
III БОБ. ЧОРВАЧИЛИК МАҲСУЛОТЛАРИ ТАННАРХИНИ ҲИСОБЛАШНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	98
3.1-§. Чорвачилик тармоғи маҳсулотлари таннархини ҳисоблашнинг назарий ва услубий асослари.....	98

3.2-§.	Сут чорвачилиги маҳсулотлари таннархини калькуляциялашнинг услубий жиҳатларини такомиллаштириш	103
3.3-§.	Чорвачилик маҳсулотлари таннархини пасайтириш резервларини аниқлаш ва тезкор таҳлил услубини ривожлантириш.....	124
	III боб бўйича хулоса.....	134
IV БОБ.	ЧОРВАЧИЛИКДА БОШҚАРУВ АУДИТИНИНГ ТАШКИЛИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	138
4.1-§.	Чорвачиликда бошқарув аудитининг ташкилий-услубий асосларини шакллантириш.....	138
4.2-§.	Чорвачиликда харажатлар аудитининг ташкилий-услубий жиҳатларини такомиллаштириш.....	155
4.3-§.	Ўстиришдаги ва боқувдаги ҳайвонлар аудитининг ташкилий-услубий жиҳатларини такомиллаштириш.....	164
4.4-§.	Чорвачиликда биологик активлар аудитини ташкил этиш ва уни такомиллаштириш.....	178
	IV боб бўйича хулоса.....	193
	ХУЛОСА.....	198
	Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	204
	Иловалар.....	224

КИРИШ (Иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳонда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва аҳолига экологик тоза ва сифатли кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етказиб беришнинг аҳамияти ошиб бормокда. Озиқ-овқат ва кишлоқ хўжалиги ташкилоти (ФАО) маълумотларига кўра, «Келгуси ўн йилликда сут ва парранда гўшти ишлаб чиқаришнинг энг юқори суръатларда, мос равишда 22 % ва 17 % га ўсиши прогноз қилинмокда. Кўпгина мамлакатларда гўшт ва сутни кўпроқ ишлаб чиқаришга чорва молларининг сонини кўпайтириш ва ҳар бир ҳайвондан олинadиган маҳсулот ишлаб чиқаришни ошириш орқали эришилади»¹. Дунё мамлакатларида бухгалтерия ҳисобини халқаро стандартларга мувофиқлаштириш ва унинг ахборотларидан самарали фойдаланиш муаммоси ҳам тобора долзарб бўлиб бормокда.

Жаҳонда молиявий ҳисобот ва аудитнинг халқаро стандартларини қўллаш шароитида бухгалтерия ҳисоби ва аудитни ташкил этиш методологиясини такомиллаштиришга қаратилган илмий тадқиқотлар амалга оширилмокда. Ушбу тадқиқотларда харажатлар ҳисобини ташкил этиш ва аудитини ўтказиш услубиятини такомиллаштириш, биологик активларни ҳисобга олиш, биологик активлар ҳисоби ва аудитини ташкил этишни халқаро стандартлар талабларига мослаштириш, харажатларни таснифлаш услубларини шакллантириш, таннарх ҳисоблаш услубиятини ишлаб чиқиш ва уни қўллаш юзасидан чуқур илмий тадқиқотлар олиб борилмокда.

Ўзбекистонда кишлоқ хўжалиги иқтисодиётнинг етакчи тармоқларидан бири ҳисобланиб, сўнгги йилларда аграр соҳани ривожлантиришга қаратилган кенг камровли ислохотлар олиб борилмокда. Амалга оширилган чоратadbирлар натижасида «кишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалигининг ялпи

¹ OECD-FAO Agricultural Outlook 2021-2030. <https://www.fao.org/3/cb5332en/Meat.pdf>.